

H. G.

Om

det Ord i Danskten

Arilds = Tiid,

faa og

om det Mands-Navn

Arild.

Arilds-Tiid er udi sin Betydning et heel almindeligt og be-
 kiendt Ord, og burde vel ogsaa være det i Henseende til sin
 Oprindelse og Derivation. Men naar vi ville eftersøge hos
 de af vore Skribentere, som derom have talt, skulle vi finde
 anderledes. Vi skulle fornemme, at dette Ord har været ligesom en
 fortryllet Skive, som vore Philologi, Antiquarii og Jurister alle have
 skudt feyl ad, og ingen har rammet Prikken. Vi skulle see, hvorledes
 enhver har vendet og drejet det paa sin Maade, og at den letteste og een-
 foldigste Maade ey har vildet falde dennem ind. Christen Osterssøns
 Meening i hans *Glossario Juridico Dan.* er vel endelig eenfoldig, naar
 hand siger, at Arild er saa meget som Nar-riig, riig paa Nar: men
 det er dog ikke den rette. Thi hvorledes skulde dette g i Enden forvand-
 les til saa slet uvedkommende og fremmede Bogstaver, som ld ere i
 Henseende til g? Denne gode Mand, hvis Bog er nyttig og hvis Fliid
 og Fortienester bør med ald Rette roses, havde ingen Lærdom i boglige
 Kunster. Men hvad vil jeg sige? Andre som have havt den tilstrække-
 lig, dem haver den dog ikke vildet nytte eller lykkes, til dette Ord at op-
 lysse. Ivertimod, man seer at jo lærdere de har vildet være, jo meere
 har de forsteget sig, og deslængere ere de henbragte fra Ordets rette
 Her-

Herkomst. Heriblant fand man vel regne Jens Bicæske, forðum Nor-
 ges Riges Cancellor, der skriver i sine Terminis Legalibus Norvegicis
 saaledes: "Arilds Tiid, videtur at forstaaes om den Tiid man først
 "haver vidst at bruge Aar og Jld i Berden; det er, at bruge Plog til
 "Aggerverk, og Jld til at faage Mad med: Efterat vilde og barba-
 "riske Folk i Begyndelsen gemeenlig brugte raae Spise, samt maaskee
 "tiden Jld eller Berme, men mueligt vare meer haardføre, og mindre
 "kuldskiære, end som nu; som vi seer vilde og affindige Folk endnu at
 "være paa denne Dag." Hans Meening er da, at det er sammensat af
 det gamle Ord Ar, som betydde en Plog, (hvoraf errie er at pløye, og
 det Isländske Armadur, en Algerdyrkere, Agricola,) og af Jld. En-
 deel Islændere giøre sig imidlertid et andet Begreb om Ordet: De sam-
 tykke at det kommer af Jld, men deres Forklaring er endnu lærdere, end
 Jens Bicæskes. "Arin eller Arn, siges de, er Focus, et Jldstød eller
 "Altter, og Eldur er Jld: Og de gamle, naar de indtog et Stykke
 "Land til at beboe og dyrke, da bare de først Jld omkring paa et lidet All-
 "tere eller en Arne, og dermed indviede det, saalangt som deres Grænd-
 "ser skulde naae. Siden blev dette Stykke deres Eyendom og deres Ef-
 "terkommeres. Naar nu nogen i Eftertiden vilde paatale og disputere
 "dennem det, beraabte de sig paa Arn-ild, nemlig at de og deres For-
 "fædre havde havt, eyet og brugt det fra Arn-ilds eller Ar-ilds Tiid."
 Saaledes er da at forstaae Gudmundi Andreae Anmerkning udi *Lexico*
Islandico, pag. 14. 15. "Arrells Tiid, pro summa antiquitate, à primo
 "ovo. Inventores enim regionum, terras à se habitandas, jure sibi
 "vendicaturi, singuli suam, suo igne, vel ara, lustrabant, & solenni-
 "ter consecrabant, veluti ex plurimis liquet documentis. Tantum
 "enim erat cuique proprium, quantum igne lustrare potuit primus,
 "seu supra quantum ignitabula portaret." Jeg for min Deel skulde
 gierne ønske, at Islænderne udaf disse plurimis Documentis vilde med-
 deele os nogle faae, til en Prove, ikke just for at oplyse Oprindelsen til
 det Ord Arild, men til den gamle artige Ceremonie og Skik at stadfæ-
 ste, som Gudmundus her taler om, og som hører i saa Maade til Juris-
 prudentiam symbolicam. Sært nok, at Arngrimus Jonas, der var
 en langt anden Mand, end bemeldte Gudmundus, haver dog ikke for-
 klaret denne Jord-Eyernes Possessions-Tagning og Grændse-Maal-
 ning paa sliig Maade, men paa en langt meere bekiendt og almindeliger,
 som

Som var, at forfølge Grændse-Stiellene med Jld, og bemærke sine Circumferens-Linier ved at affvie Græsset rundt omkring Eyendommen. Hvilket selv samme jeg skulde troe ogsaa at have været Stik hos andre Folk, og i de fleste Lande fra gammel Tid. Arngrimi Ord ere herom disse, *Specim. Island. pag. 60.* "Obtinuerat consuetudo in legem abiens, ut agrum suum, vel habitationis terminos designaturi, aduti gramini quasi fulcum ducerent, (vel in circuitu, vel ab uno & altero latere, ubi res ita postulare,) qui cujusque possessionem vel agrum, ab alieno, limitaret. Unde Onundus, quum fluvius Jókulsaa eo loci esset impervius, essetque maturato opus, pharetram ignitam trans fluvium jaculatus est, è regione sui fundi, agrum sic incensum vel adustum sibi vendicans; quem terminum Erico (*is scilicet fundum illum sibi destinaverat, & occupare meditabatur,*) non licuit transscendere. Atque hac ratione Onundus vallem Jókuls-aar-dal utrinque suam reddidit. Illam vero consuetudinem, per ejusmodi graminis ductum, agros & loca limitandi, Manuscriptum ita tradit: *þeir fórá ellde um Land-nam sitt. i. e. Portabant ignem circa territorium suum occupatum.* Man seer her, at det som den lærde Arngrimus her anfører, er, og bliver vel alt, af det slags Beviis, som Gudmundus Andreae skulde have kundet frembragt om Tingen. Alleeneste denne sidste har vildet raffinere derpaa, søgt Mysteria, og gjort et slags Religions-Berfderaf. Hand kunde vel ikke heller have gotgiort, at den Jld, som man brugte til sine Jord-Grændser at mærke, blev kaldet *Arins-eldur*. Thi denne var hellig, og hørde en til verdslig Brug. Man regnede hos de gamle Norske og Islændere tre slags Jld: Det første var Hellig-eller Ultere-Jld, det andet Stue-og Kjøkken-Jld, det tredie Bide-eller Baune-Jld, sive ignis specularum. Det første Slags heder i den ældgamle Lov-Bog, kaldet *Gragas*, *Arins-Eldur*, det andet *Hybila-Eldur*, det tredie er *Vita-Eldur*: hvorom kand læses Olai Wormii, eller retere Magni Olavii saa kaldede *Lexicon Runicum pag. 8.* Kort sagt, Gudmundi Application af *Arins-Eldur* til *Arilds-Tiid* har aldeles ingen Grund. Hand har og selv ikke troet sig deri, men forladt denne Tanke, og antaget en anden, udi hans Anmerkninger til *Voluspa*; thi der giætter hand, at i fordum Dage haver man, af det Ord *Ar*, som bemærker Begyndelse, sagt *Arins-Tiid*, hvilket siden ved gemeene Mands fordærvede Udtale er bleven til *Arilds-Tiid*.

Vore Danske Lærde ere gangne en anden Vei, og have opdigtet en Historisk Oprindelse, i det de have supponeret, og saa got som fastsat, at Arild maatte være det samme Navn som Harald; og selgeligen Arilds-Tiid betyde Kong Haralds Tiid. Men efter som her haver været flere end een mærkelig Konge her i Norden, baade i Danmark og i Norge, af dette Navn, saa er man til sidst bleven uvis om, hvilken af dem det skulde være, hvis Tiid her meentes. Mange udaf det slags Folk, der giøre sig en Regel af, at troe hvad som helst en smuk lærd Mand har sagt, til sit Fædernelands Ære, enten der er Beviis for eller ikke, have givet den Meening Bifald om Kong Harald Hyldebrand: Og dette, siden at Joannes Lyschander, (en Farbroder af Mag. Claudio i Herfølge,) bragte den paa Banen; nemlig at Danmarks Rige under denne Konge kom i sin rette Skik og Consistents, og hvad som i hans Tiid blev reguleret, forordnet, fastsatt, og ført i Brug og Sædvane, regnede Efterkommerne som en Rettesnor. Haralds-Tiid blev saaledes Begyndelsen til en særdeles og mærkelig Periodus her i Riget, og Æra Haraldina næsten ligesom Æra Nabonassaris eller Seleucidarum fordum i Orienten. Thi saa siger Joannes Lyschander i sine *Antiquitates Danicis* pag. 81. (hvor hand bestandigen kalder Kong Harald Halaricum, og den Sanctionem Pragmaticam, som hand fingerer og samme Konge tillægger, Decretum Halarianum,) "Inde omnes Dani temporum & antiquitates numerant hodierna die, perpetuam decretorum & constitutionum chronologiam ab ætate Halarici Hyldebrandi deducunt. Derved sætter hand og udi Bredden Arilds-Tiid. Joannes Suaningius den yngre, Provst paa Samsø, har vel fundet denne Tanke artig og behagelig, i sin *Chronologia Danica* pag. 51. men dog alligevel ynasket, at der maatte findes noget sikkert Beviis paa denne Æra Haraldina fra Kong Harald Hyldebrand af. Saa har og vores ypperlige Thormodus Torfæus gjort denne Lyschandrinste Digt den Ære, at nævne den i sin *Serie Regum Danicæ*, pag. 316. f. og at sige dette derhos: "Ad hoc tamen Suaningius, se nullum ejus certum vestigium in Danorum historiis legisse. Et nos illa, quæ de æræ illius initio dicuntur, tanquam dubia in medio relinquimus." Den samme Fejl og Mangel af Beviislighed haver længe tilforne Christen Ostersson stødt sig paa, naar hand saa skriver in *Glossario*: "Andre meene Arild at komme af Harald, fra hvilken skal have været udi gamle Dage en vis Tiid at regne
"fra,

"fra, at ligesom vi nu regne vores Aar fra Christi Fødsels Tiid, saa skulde de de i forðum Tiid have regnet fra K. Haralds Tiid, Hyldeand kaldet, for hand bragte Riget udi god Velstand, efterat det havde været af udvortes Fiender udi lang Tiid forvüstet, og moren ødelagt, ic. Dog ingen, som vores Fædernelands Historier skrevet haver, noget derom formælder." Derfor haver forebenvunte Joannes Suaningius junior, (en Tiidlang efter at hand havde sin *Chronologiam* færdig, og da hand skrev Prolegomena dertil, førend den kom i Tryk,) forladt den omtalte Lyschandri Thesin, og formeent at man rimeliger kunde her sætte en anden Kong Harald i Steden for Harald Hyldeand. Hand erklærer sig da gandske for Harald Klack, saasom den første af vore Konger, der antog den Christelige Religion, og bar Omsorg for sit Folkes Omvendelse fra Hedenkabet. Skal saa den Talemaade, fra Arilds Tiid, hede det samme hos os, som fra Christendommens Old, eller fra den Tiid Kong Harald Klack førde den Christne Troe til Danmark, circa 920. Aar fra vore Tider at regne. Dette Suaningii Exempel haver givet Mag. Peder Vinslov Anledning, til at opsoge endnu en tredie Kong Harald, nemlig Harald Harfager i Norge, udi hvis Tiid Norriges Rige blev samlet under eet Hoved, og af mange smaae Kongedømme gjort til et Monarchie og Enevolds Herskab. Kunde saa det omtalte Ord vel derivere sig fra de Norske, og fra dennem være til os indkommet; Dette haver da M. Peder Vinslov fremsat i sin liden Bog, *Farragine Archa*; hvor og findes det meeste af hvad jeg herindtil om Arilds Tiid har bemærket. Peder Syv i sine Betænkninger om det Cimbriske Sprog, pag. 84. declarerer sig for ingen vis Harald i sær, men siger korteligen: "Arilds Tiid, ic gammel Tiid, siden Kong Harald eller Arild var til." Og dette maae være nok sagt om den Historiske Ordets Herkomst.

Der have og været de, jeg erindrer mig ikke hvem, der have villet gjøre det til Aar-Æld, quasi ex vetusta hæreditate transmissum, som udi den daglige Udtale kettelig kunde været forandret til Arild. Andre have tænkt at det var sammensat af Aar og Ælde, quasi Aar-ælds Tiid. Og ved denne Meening har den lærde Mand Dr. Erich Pontoppidan staaet stille, udi sin *Grammatica Danica* pag. 325. og været tvivlsaa dig, hvad heller denne Forklaring skal være rigtigst, eller man skal holde

de med den Historiske, nemlig den af Lyschandro, eller Suamingio, fremsatte. Mig undrer paa, om ingen skulde være kommet i Ginde det ældgamle Ord Ar, der betyder initium, principium, allerførste Begyndelse fra Ar-ald, à principio ævi, fra Alders Begyndelse, fra den allerældste Tiid. Og det skulde være sært, om en denne Derivation, hvis den var anbragt, var bleven tagen imod med ald Bifald, og beholder Prisen frem for de endnu omtalte.

Zmidlertid er dog denne Tanke ikke den rigtigste. Thi, sandt at sige, Ar udi bemeldte vores Ord betyder ikke Principium, ja det er ikke et Nomen substantivum, men blot en particula præpositiva, til at bemærke en Tings Forøgelse og Tilvæxt. Slige Particulæ have i de fleste Tungemaal, saasom *ca* og *ca* i Grækkisen, *in*, *ex*, *præ* i Latinen, i Tydsken *Er*, og det gamle *Ur*, *ex* gr. udi Erhöhen, Erheben, Erleuchtet. Erlaub og Urlaub, er Venia, plena permissio. Uralt heder, i Tydsken, meget gammel. Og dette er just vores Ord Arild. Thi det er en gandske bekendt Sag, at denne Partikel omstifter sin Vocal, efter Dialecter, saa at det bliver alt det selvsamme, enten der siges *Ur*, *Ar*, *Er*, *Ir*, eller *Or*. Diderich von Stade haver ved sin smukke Bog, kaldet Erläuter- und Erklärung der vornehmsten deutschen Wörter in Lutheri Uebersetzung der Bibel, tilføyet et Anhang, som heder, Gründliche Untersuch- und Erforschung des Wörtleins *Ur*, in welchem der Laut-Buchstab, in verwandten Mund-Arten wunderlich verändert wird. Der finder man Tingen noksom oplyst. Hans haver derudi denne rigtige Sag og Anmerkning: "Man muß wissen, daß in alten Fränckischen und Deutschen Schriften für *Ur*, auch *Ar*, *Er*, *Ir*, *Or*, *Ar*, gefunden werde, und diese Vorsatz Wörtlein einerley Bedeutung haben, nur daß solches von verschiedenen Mund-Arten, oder Dialectis, herrühre." Det samme havde og alt tilforne andre givet Agt paa: Iblant hvilke man en bør forbigaae den velfortiente Engellænder Dr. Georg Hickes, der udi sin *Dissertatione* til Bartholomæum Shower, pag. 149. skriver dette: "*Ur*, quod alias scribitur *Ar*, *Er*, *Ir*, in veteri lingua Francica, perinde ac *A* & *Ge*, in compositione usitatur, & simplicem vocem facit cum effectu significare." Ja hvad vil man tale om denne Partikel? Vocaler forandrer sig jo heel ofte i eet og det

samme Ord, efter Dialecter i eet Land og eet Tungemaal. Ich er i Dansk Jeg, hos de Svenske Jag, hos Tyderne U. Nør paa, udsiges af Bendelboe-Bønder Naer paa. Og de samme sige Naer-Strand pro Nørre-Strand: Og monne det samme Ord en ligedan haver været udtalt her i Siælland i gamle Dage? Jeg skal vise vel 6. gamle Breve og Kiøbenhavnske Tings-Bidner fra Dronning Margretes og Kong Erici Pomerani Tider, hvor Nørregade skrives udtrykkeligen Narregade. ex. gr. "En Gaard og Grund liggendes i Narre-gade i Kiøbenhavn i St. Peders Sogn, imellem Anders Clementson uppa Syndre Side, og Jens Andersson Sudere uppa then Narre-Side." it. I et Brev af An. 1407. Ascerstorpæ Gardh liggende i Laland i Narre-Hæreth. Men at komme igien til Partic. Ar, Or, Er &c. da iblant de Exempler, som Diderich von Stade fremfører, er dette af Tatiano, *Aritalet*, som nu udi Tydsken hedder Ereitelt, vanus & inutilis factus; og af Glossis Hrabani Mauri, *Arbepbet*, det samme som Erhebet. I Tydsk hedder Causa Ursach, men i Dansk Ursag. At domme hedder i Tydsk Urtheilen, hos vore Forfædre var det Or-deele, hvoraf er Ordalium, Glds Dom. Thi Ur eller Or, er particula præpositiva & intensiva; saasom verbum simplex at deele, er at domme, skille imellem Parterne, hvoraf siges Danmarks Riges Ret og Deele, saa og en Dele-Soged paa Landet, den Bonde som i Herstkabets Sted dommer imellem splidagtige Bønder i en Landsbbye, udi smaae Tvistigheder, der en behøves at gaae til Ting med. Kort sagt: I de beslegtede og forvandede Tungemaal, eller rettere, i det gamle Tydske samt Nordiske Sprogs adskillige Dialecter, Frankisk, Saxisk, Dansk, har den omtalte Partikel med sliq Omskiftning vandedret alle Vocaler igiennem, saaledes, at hvad der har været Ur i eet Land, haver hedet Er i et andet, Or i det tredie, Ur i det fjerde. Og hvad andet da, end at det som Francker og Høy-Tydsk kaldte Uralt, haver hos Saxerne været Orelt? saasom endogsaa antreffes i de Engel-Saxiske Bøger *Oreald*, h. e. valde senex, admodum priscus; thi *eald* eller *ald* er senex, priscus. Og i Dansk er dette da kaldet Areld og Arild, saavel som og i eendeel vore ældste Skrifter og Bøger *Æruld*, d. e. meget gammel.

Her spørges nu dernæst, om dette Arild eller Arelld er et Nomen substantivum eller adjectivum? Det lader sig ansee, som det maatte helst være det sidste, og dette bestyrkes af adskillige gamle Documenter. I den gamle Skaanske Lov, saavel som i Haandskrevne Exemplarer af den Jydske, samt dens ældste trykte Editioner, finder man Arelld Mølle, som Canutus Episcopus oversætter Molendinum ex antiquo ædificatum. Saa heder det ogsaa udi Kong Christiani III. og Kong Friderici II. Bibeler, Psal. 74. v. 12. Guld er vor Konge af Arild Tiid: men i de seener Editioner har man satt s dertil, og gjort Substantivum deraf, Arilds Tiid. I et Tings-Bidne af Stevns Herred, i Aaret 1433. staaer: "Det har været en Arelld Seed, at hver "Bonde i Stevns herred giver et got Høns til Søholm gen S. Nicolai "Dag for Juel." Men derimod finder man ogsaa Arilds udi de gamle Skrifter; ja endogsaa i den forommeldte Skaanske Lovbog, af Hadorphi Edition, XII. Bogs 4. Cap. pag. 39. Arilds-Møller: Og siden i samme Cap. "Man ma ey fællæ Batn af sin Arelts-Rum fran an-"nars Mans Fiskegardsa." Hvilket Ord, Arelts-Rum, Hadorph i sit Register forklarer ved Odal-Rum. Saa haver man og brugt den Talemaade, af Arild, item af Arelld; hvilket kand da være ligesaa-vel adjectivum neutrum, som Substantivum, *ex antiquo*. Ex. gr. Udi en Dom, af Aar 1462. affagt paa Hornsherreds Ting i Sieland: "Hornsherreds Mænd skulle nyde den Frihed, som de have havt af "Arild." Ligeledes i en Kong Christierni I. Dom, af Aar 1458. "som "ret Markeskæl har været af Arelde;" I en anden af 1469. af Arelld. Udi eet af Erkebisp Byrges Breve, af Aar 1498. "Som de "nu have, og af Arelld hæ havt have." I eet Frue Helle Tagesdot- ters Brev, af 1541. "Som af Arilde, og som nu tilliger." Men der- imod i eet af Cyler Konnovs, af 1532. "Som af Arildts Tiid til- "ligget haver." Endelig har mand ogsaa deraf formeret det Substanti- vum, Arelldom, og Arelldom, betydende det samme som høy Alder- dom, eller Arilds Tiid. Saaledes læser man i et Brev, udgivet af Abbeden i Ringsted-Kloster, An. 1472. "Bønderne skulle giøre saaledes "som de af Arelldom gjort have." Item i Mogens Tveffens Brev af Nestved, An. 1480. som staaer indført i det Danske Magazin, første Bind, pag. 271. "Saaledes som af Arelldom været haver." Jeg meener saaledes at have beviist hvad jeg sagde, nemlig at Arild er det sam-

me, baade i Ord og Meening, som Uralt, og Urælde. Ur er udi Danstken bleven til Ar og til Ar; ligesom hos Engel-Saxerne til Or. Og af Arvilds Tiid er ikke andet, end af høy Alders Tiid. Derfor har man og paa mange Stæder satt, i samme Betydning, af Alder: Saasom udi et Jydske Brev af Aar 1406. "Hvad som nu tilligger, og af Alder tilligget haver." I et Fyenssk af Aar 1408. "Guds, som af Alder har hørt Cronen til." I et Svensk, af 1454. "Hvad theer tilligger, oc aff Alder tilligget haver." I Kong Christiani IV. Reccels, I Bogs 3. Cap. 54. Art. heder dette, af Alders; maaskee efter det Tydske, von Alters her. Men udi Kong Christiani V. Danske Lov Bog er, udi visse Artikler, hvor den Jydske Lov tilforne havde af Arvilds Tiid, indsat der i Steden, af Alders Tiid: saasom i 5 Bogs II. Cap. 6. Art. pag. 815.

Hernæst haver jeg og lovet, at tale noget om det Danske nomine proprio viri, Arvild. Dette have mange af vore lærde Folk meent at være det selvsamme, som Harald: Og formedelst saadan Tanke og faste Jndbildning er det vel skeet, at Joannes Lyschander og Suaningius ere komne paa, udaf Arvilds Tiid at opdigte en Æram Haraldinam, fra en Kong Harald, nemlig quia H non est littera. Men jeg siger, med de gode lærde Mænds Forlov, end vare de tre gange saa lærde, og syv gange saa mange, at dette er en Fejl. De have endogsaa vildet node vores brave Arvild Hvitfeld dette Haralds Navn paa, imod hans Vidende, Billie og Samtykke. Ja de have vildet lære ham, at hand uretteligen kaldede sig paa Latine Arnoldus; Paa Danske maatte hand vel kalde sig Arvild, men paa Latine fik hand at hede Haraldus, hand maatte vilde, eller ikke. Men herom vil jeg ret nu tale videre. Arvild, til et Mands Navn brugt, skulde jeg gierne, med andre, mene at være i Dansk det samme, som hos de Tydske Arend eller Arndt. Udi Svenske Breve, som her haves, findes en Tydske Adelsmand, som er der bleven boesatt i Dronning Margretes Eider, ved Navn Arend von Witzen: Hand kaldes derudi nu Arend, nu Arnold, nu Areld von Wizen, og hans Dotter Jomfrue Mærete Arends Dotter. Ligesom Berill Skytte, der findes i et Svensk Brev af Aar. 1391. maae være det samme som Berend: Thi endogsaa M. P. der Berendsson (Petrus Bernhardi) Cannik i Kiøbenhavn, Aar. 1520. og derefter, heder i en-
deel

deel Breve Peder Berillson. De Bogstaver **A** og **L** verles ofte om med hinanden i de fleste Sprogge, som er en almindelig Anmerkning hos Etymologisterne. Cœlum hedde forðum hos de gamle Tydske Himin, hos de nye Tydske, saa og hos os er det bleven Himmel. Kind heder i Engelsk Child. Melior er af det ældere Menior, og dette af αμείων. Palermus af Panormo; Ullus er af unus; bellus à bonus seu bonus; Lympha à Nympha; Giimmel siger man i Jylland, pro Giennem. Og findes der ikke mange Folk, som aldrig kunde udsige **L** i Ord, men sætte i dets Sted **A**? og vice versa? Og om end ikke saaledes var, fandt ikke Arald og Arild have været egne Navne hos os, ligesom hos fremmede, og en derfore det samme, som Harald? Der findes en Araldus, Episcopus Carnotensis i Seculo XI. og et Brev af hannem, i Dacherii Monumentis af 1174. Der findes en Araldus, Episcopus Clusinae, sidst i det X. Seculo. Der findes en Arold eller Arald, Archiepiscopus Trevirensis, imellem An. 1154. og 1188. Hand bliver ogsaa kaldet Arnoldus, ligesom Arild hos os. Jeg skulde dog meere være for, at Arnoldus var i Dansken, ligesaavel Arend, som Arild. Og til det samme videre at bestyrke, da haver her levet en Adelsmand i Danmark, i Dronning Margretes og Kong Erici Pomerani Tider, ved Navn Arild Matthson; hannem finder man ligesaa ofte i Breve kaldet Arend Mattheson, og i Latinske Breve heder hand Arnoldus Mattheson Armiger. Biskop Arnoldus i Lybek, som sad i Kong Christiani I. Tiid, heder i Tydsk Bischoff Arend; men Hvitfeld udi høystbemeldte Konges Kronike, ved det Aar 1460. kalder ham Bisp Arild til Lybke, pag. 118. Ligesom hand ogsaa i Biske-Chroniken kalder Arnoldum Episcopum Roskildensem, som var til i Begyndelsen af det XII. Seculo, og om hvilken Ælnothus melder in *Vita S. Canuti*; nemlig hos Hvitfeld heder hand Bisp Arild. Med eet Ord, aldrig er nogen Arild i disse Riger, førend Andrea Velleji Tiid, kaldet i Latinen med andet Navn, end Arnoldus; og de, som med Vellejo meene at Arild er det samme Navn som Harald, tage meget Fejl. Paa Beviser her til fandt man ikke fattes; helst da Navnet har gandske ikke været ugemeent i gamle Tider. I Kong Erik Erikssons, eller Menveds, Tiid, end og førend det Aar 1300. var en Herremand i Lolland, med det Navn Folmer Arildsson: I et Brev af hans Arvinger af Aar 1305. kalde de sig Heredes Domini Folmari Arnoldsun. Aar 1354. opregnes Arild

(i Latin Arnoldus) Knap, iblant andre Adelsmænd, af hvilke ogsaa var Arnoldus Wogen, som gjorde Marke- og Skovſkiel imellem Gundredved og omliggende Byer. Aar 1365. var benævnte Arnild Knap Landsdommer i Sjælland: Set Latinsk Brev heder hand da Arnoldus dictus Knap, Judex placiti generalis Syellandensis. Den forhen omtalte Arend eller Arnild Matthiſſons Sønner, vare Laſrenz Arnildsſøn, og Hr. David Arnildsſøn Ridder: Dem finder man i adskillige Breve fra No. 1410. til 1450. Udi eet deraf heder de Laſrenz Arnildsſøn og David Arnildsſøn. Udi et Latinsk Brev, udgivet af Fr. Jacobo Laurentii, Fratrum Minorum Custode Lundensi, i Aaret 1448., kaldes den ſidſtbenævnte, David Arnoldi Miles. Arnild Kruse var Raadmand i Kiøbenhavn, Aar 1419. og kaldes hand da Arnoldus Kruse Consul Hafniensis. Siden findes hand at have været her Borgemeſter, fra Aar 1430. og længe derefter, nemlig over annum 1450.; da hand imidlertid heder i mange Latinske Breve, Arnoldus Kruse Proconsul Hafniensis. Hr. Arnild, Cantor og Canonicus i Kiøbenhavn, Aar 1421. Arnild Svendſſøn, Bæbnere, i Sjælland, Aar 1432. Peder Arnildsſøn, (Petrus Arnoldi) Prior i Sortebrodre-Cloſter i Næſtved, Aar 1430. Arnild Vogt, Borger i Kiøbenhavn, 1473. Arnild Ulvſtand, til Bonet i Falster, levede Aar 1520. Arnild Ugerup, Lehnſ-Herre i Naſum-Lehn i Skaane, Aar 1554. død 1560. Og endnu en yngre af ſamme Navn, Arnild Ugerup til Urop, ſom blev fangen i den Svenske Syv-Aars Feyde, og kom No. 1568. til paſ los af ſit Fængſel, og hiem, til at vinde ſin forlovede Brud fra en anden, juſt paa Bryllups-Dagen. Hand var ſiden No. 1578. med Jacob Ulfeld i den Ambaſſade til Ryſland. Arnild Frank i Svenborg, circa No. 1550. Arnild Hake, Borgemeſter i Kiøbenhavn fra No. 1565. til 1569., tilforne havde hand længe været Raadmand. Alle diſſe nu opregnede, og mange flere, ſom førend Arnild Hvittfeld vare ſaa kaldede, have i Latinen ikke havt andet end Arnoldi Navn: ligesom Arnild endnu i denne Dag, her ſaavel ſom i Tydſkland. Magiſter Arendt Tewes, Vicarius perpetuus oppidi Wiſmariensis, Diœceſeos Razeburgensis, circa an. 1480. heder ogsaa i Latinske Breve Arnoldus Tewes. Haver nu een eller anden Arnild hos os kaldet ſig Aurelium, da er det ſteet af Affectation, og for at fløde ſit Navn i Romansk Dragt, ex.gr. Mag.

Urrild Benzou, Lat. Aurelius Georgii Benzoni, forðum Rector Scholæ Herlovianæ, siden Præst i Jylland, en lærd Mand og god Latinsk Poet. Men saadanne Exempler beviser intet; og slige urigtige Oversættelser af Danske Navne har man flere; For Exempel: Jep og Jb, har man kaldet Japetus, da det bør hede Jacobus; Claus Claudius, i Steden for Nicolaus; Castanus, i Steden for Christianus &c. &c.

Jeg sagde tilforne, at man haver nødt og tvungen *Urrild Hvitfeld* Haralds Navn paa, imod hans *Billie*. Dette har vel *Andreas Vellejus* været den første der har gjort, da hand ey alleene i det Brev, som *Joan. Suaningius jun.* (*in Prolegom. ad Chronologiam Dan. p. 21. a.*) citerer, men ogsaa i Fortalen til *Adamum Bremensem* kalder ham *Haraldum Hvitfeld*, som var Anno 1579. den *Tiid* vores *Hvitfeld* var Kongens øverste Secreterer, og førend hand blev *Rigens Raad* og *Canceller*. Ligeledes finder man hos *Joan. Messenium*, in *Retorsione contra Petr. Parvum*, samt i andre *Messenii* Skrifter. *Olaus Wormius* kalder ham ogsaa i sine *Monumentis* *Haraldum*. Og fornemmeligen *Joannes Mollerus*, overalt i sine Bøger, indtil endog at beskylde dennem for en merkelig *Bildfarelse*, der kalde ham *Arnoldum*. Thi saa skriver hand, in *Hypomnem. ad Alb. Barthol. pag. 230.* “*Haraldus Hvitfeldius, quem perperam Arnoldum vocant Cypræus, H. Ernstius, Suaningius aliique plures.*” Paa saadan Maade kunde jo den gode *Mollerus* have lagt til med samme Skæl: *Quin & perperam se ipsum Hvitfeldius Arnoldum vocavit, in omnibus suis scriptis, libris, epistolis &c.* Er det ikke en *Ynk*, at sig en Mand ikke maae raade for sit eget Navn? Og er det ikke en besynderlig Paastand og *Jndsigelse* at gjøre, imod en ærlig og derhos vel studeret Mand, der veed sit *Fædernelands* Navne, *Skikke*, *Antiquiteter* og *Historier*, at hannem ey maae være tilladt, at kalde sig paa *Latine*, saaledes som hand meener at være rettest? Naar fand *Vellejus*, *Wormius* og *Mollerus* bevise mig, at nogen *Urrild* er bleven kaldet i *Latin* *Haraldus*? Aldrig. Og naar har *Urrild Hvitfeld* selv nogenstinde kaldet sig *Haraldum*? Aldrig. Udi *Andreae Sunonis Legibus Scanicis*, kalder hand sig, baade paa Titelen, og under Fortalen, *Arnoldum*. I de *Gesandtskabers Forretninger* udi *Engelland* og *Skotland*,

land, som ere endnu til in Ms. og en Deel deraf udfomne paa Tryk udi Rymeri *Actis & Fæderibus*, staaer allevegne Arnoldus Hvitsfeld. I Slutningen af nogle hundrede Herredags-Domme, som udstædedes i hans Cancellariats-Tider, heder det stedse: Teste fideli & dilecto Justituario nostro & Cancellario regni Arnoldo Hvitsfeld. I endnu vel saa mange hans egenhændige Skrivelser paa Latine, til lærde Folk inden og uden Riget, hvoraf jeg endnu nogle kand fremvise, ligeledes.

Men hvad om jeg vilde fortælle Mollero og andre en Observation, om et langt andet og merkeligere Arrild Hvitsfelds Foretagende med sit Navn, end dette vi nu have hørt? da skulde de vel forundre sig noget meere. Dog Mollerus er længe siden død, og hannem kand dette og meere slikt Lapperie være nu lige meget. Jeg vil have den Ære at fortælle det for de levende og nærværende; thi Observationen kunde maaſkee ellers døe bort med mig. Her maae da vides, at Arrild Hvitsfeld har ikke hedet saaledes af sin Ungdom, og, som det synes, ikke været døbt med Arrilds Navn; men er bleven kaldet Arvid, af sit Moderne-Slegtſkab, som hand siden har fundet for got at omſkifte eller forandre til Arrild. Hans Herkomst og det omtalte Slegtſkab var saaledes: Christopher Hvitsfeld til Berredsgaard var hans Fader, og hans Moder Frue Ollegaard Trolle til Lilløe, Sl. Herluf Trolles Søster: Disse tvendes, Frue Ollegaards og Herluf Trolles, Fader, og Arrild Hvitsfelds Morfader, var Hr. Jacob Trolle Ridder, til Lilløe, en Søn af gamle Hr. Arvid Trolle til Birkevad, Ridder og Sverriges RigesRaad, i Kong Christierni I. og Kong Hanses Tider. Hr. Jacob Trolle havde havt en Søn, og opnævnt ham efter sin Fader, Arvid; og da denne var død, haver Søsteren Frue Ollegaard Christopher Hvitsfelds opkaldet een af sine Sønner efter sin afgangne Broder, Arvid. Og denne var vores Arrild Hvitsfeld. At dette, hvad jeg nu har sagt, er ingen Snak eller Giætning, men den bare Sandhed, dette beviser jeg med fem Original-Breve. Det første, er en Haandskrift, udgiven af vores Hvitsfeld selv i hans unge Aar, dateret til Strasborg No. 1563. den 9. Julii, medens hand der studerede, under den berømte Joanne Sturmio og andre; der underskriver hand sig Arrffvidt Hvitsfeld, og hans Segl staaer derunder, samt og hans Broders Jacobs Haand og Segl

ved Siden. Det andet er en Kongel. Obligation af No. 1571. hvori Kong Frid. 2. tilfiger Arvidt Hvitfeld og Jacob Hvitfeld, Brødre, og begge Kongel. Majest. Secreterere, at ville efter tre Mars Forløb betale dem halvsyvende tusinde Jochumsdaler, som deres Morbroder Børge Trolle havde St. Agnete Closter i Roskilde i Pant fore, eftersom de nu havde overladet og indrømmet Hans Majest. bemeldte Agnete Closter, Dat. Friderichsborg den 16. Aug. 1571. Det tredie er en Dwittering af hannem og hans Broder Jacob, udgiven til Peder Ore paa 8000. Rigsdr. i Aaret 1572. hvor hand skriver sig Arvidt. Det fjerde er et Brev til Peder Bilde, skrevet efter Kongel. Befalning, da Hvitfeld allerede var Hans Kongel. Majests. øverste Secreterer, den 11. Augusti. Men Aaret er noget ukiendeligt, enten det skal være 1575. eller 78. Det femte er et Brev til hannem skrevet af tre fornemme Adelsmænd, Jørgen Daae, Anders Dresselberg, og Axel Jenssøn, om nogen Jord og Marke-stiæl, dateret den 5. May 1575. hvor hand kaldes i Brevet fixre Arvid, og uden paa, Kelig og Velbyrdig Arvid Hvitfeld Kongel. Majests. øverste Secreterer. Alle disse, hvoraf de tre ere med hans egen Haand, og det fjerde af hans Benner, formeener jeg (foruden at tale om hans Morbroders og Moders Farfaders Navn,) at sætte Tingen uden for ald Tvivl og Modsigelse. Hertil kommer og det siette Bidne, som er Claudius Lyschander, der havde kiendt Manden fuldkommen og personligen, og derforuden kiendte alle Adelsfolk og Slegter paa de Tider her i Riget til Punct og Prikke. Hand kalder ham i sin Tractat *de Scriptoribus Danicæ*, Arvidium Hvitfeld Christophori filium. Her spørges nu, (1) Naar, og (2) af hvad Aarsage dette er skeet, at Manden er falden paa denne Forandring at giøre med sit Navn? Jeg svarer, at ingen af disse tvende Spørsmåale lader sig til nøye oplyse, helst det sidste, i det ringeste ikke af mig. Om det første fand jeg saa meget berette, at jeg haver et Latinsk Original-Brev, skrevet til hannem af D. Paulo Matthiæ, Biskop i Siøland, anno 1575. die Jovis ante Pentecosten, hvor hand baade inden i og uden paa Brevet kaldes Arnoldus Hvitfeldius, Sereniss. R. Maj. Secretarius. Og dette var ikke fuldt 14. Dage, efter at de tre Mænd, som jeg før nævnte, kaldte ham Arvid. Ja, om jeg ret erindrer, har jeg endnu seet et ældre Papir, hvor hans Navn i Latin har været skrevet *Arnoldus*, enten af ham selv

selv eller en anden; men veed nu ikke at hitte det. Dernæst udi Davidis Chytræi *Epistolis*, findes en Skrivelse til hannem, pag. 1125. af I. Julii 1576. hvor hand ogsaa kaldes Arnoldus. Omendskiont den selvsamme Chytræus, elleve Aar derefter, nævner ham Arwidum Hvitefeldium, i et Brev til Kong Friderich II. udi Aaret 1587. Men derudi har hand følget Claudii Lyschandri Forskrift, saasom Brevet er blot en Recommendation til Kongen for Lyschander. Siden af Aar 1577. den 7. Junii habes et Commissariers Forliig, ved de ypperste af Rigens Raad, oprettet imellem de tvende Brodre Hvitefelder paa den eene, og Sl. Frue Birgitte Gises Arvinger paa den anden Side, og derudi kaldes hand bestandigen tre gange Arvid Hvitefeld. Ligeledes udi een hans egen Skrivelse til Christopher Gise, dat. Frederichsborg 1579. den 24. April skriver hand sig Arvid Hvitefeld, som hand og siden efter skrev til sin Døds-Dag. Aarsagen til slig Forandring veed jeg ikke hvad man kand sige om, at den egentlig har været, og hvorfor Manden ey har lige saa vel kundet kalde sig Arvidus, som Arnoldus. Arvid har været et gammelt og brugeligt Mands-Navn, i Sverrige, Halland, og Skaane, som og nyligen Bræve Horn, Rigs-Raad i Sverrige, har baaret. Jeg har ogsaa fundet i gamle Skrifter Arnwith, og i Aaret 1341. en Adelsmand, Benedictus Arnwithson, som havde til Egte en Søster af de tvende fornemme Brodre, Stigoto og Carl Niclessoner. Arve er atter et andet Navn, som den bekiendte Aribo Episcopus Frisingensis, i det VIII. Seculo, og en anden Aribo Archiepiscopus Moguntinus i det XI. Seculo have havt, og deres Tydske Navn var Erbe, paa Latin Hæres. Om nu mueligt det kand være skeet saaledes, at det Navn Arvid har ikke mere været brugeligt her til Lands, som i Sverrige og Halland, (Det jeg nys sagde,) og at derfor Folk i Almindelighed har kaldet vores Hvitefeld med et her brugeliger Navn, og, saasom hver Mand haver hos Ober-Secretæren at bestille, alle have da ligesom conspireret til at kalde ham Arvid, som dem var meere familier og bevaant; (thi udi de Dage nævnte man aldrig Folk ved deres Tilnavne, enten nærværendes, eller fraværendes, men sled imer paa Fornavnet;) indtil hand selv endeligen har besluttet, at søye dennem deri og at følge med Hoben, lader jeg staae derhen. Mon hand ikke ogsaa kunde have stødt sig paa det Ord Arvide, der udi de gamle Lov-Bøger og andre Skrifter bety-

der, in sensu appellativo, paalagt Arbeide, Tynge og Hoverie, laborem & servitium, nobilibus indignum, & eorum colonis servisque proprium, og at hand derforre har byttet det bort med eet her i Landet mere brugeligt i de Tider, og ey af saa slet Betydning? Endelig har jeg observeret, at hos de Svenske er Arvid og Arild ligeledes bleven agtet, som eet og det samme Navn. Thi Arvid Knudssøn Sverriges Riges-Raad, circa an. 1490. kaldes i ældere Breve af 1483. ogsaa Arild Knudssøn. In Summa, om Aarsagen hvorfor vores Hvitfeldt har funden for got saadan sit Navns Forandring, kand intet vist siges; men paa Factum har man Beviis. Og Tingen er i sig selv uskyldig. Lindorm er et Mands Navn, brugeligt hos de Svenske fra ældgamle Tider, som man finder ofte i Documenter af 14. og 15. Seculis og siden. Den berømte General Torstensson var døbt med samme Navn, og bar det længe; Men i Tydskland forandrede hand det omsider til Leonhardt. Langt større Følkes Exempler har man ogsaa, saasom i den Franske Historie, hvor Kong Carl IX. var i sin Barndom kaldet Maximilianus, K. Henrich III. hedde Edward Alexander: Deres yngste Broder kaldtes først Hercules, og siden blev hand nævnt François Duc d'Alençon. See *le Ceremonial François* par Godefroy Tom.2. pag.27. Imhoff *Geneal. Gall. &c.* De gamle Kæysere Diocletianus og Maximianus have om slikt udgivet denne Lov: "Mutare nomen, vel prænomen, vel cognomen, sine aliqua fraude, licito jure, si liber es, secundum ea, quæ sæpe statuta sunt, minimè prohiberis, nulli ex hoc præjudicio futura."

Imidlertid, saa tilladt og uskyldig en Ting det har været agtet for af fornuftige Folk, at giøre slikt Forandring i sit Navn, naarsomhelst ingen Bedragerie stikker derunder, saa har det dog ey altid været uden Fortræd. Historien om de lærde Mænd i Rom, Platina, Pomponio Læto og flere, er bekiendt, nemlig hvorledes de ragede an for slikt, og en Deel af dennem forfaldt i stor Unaade hos Pave Paulum III. Ligeledes hvorledes Majoragius i sin Tiid blev offentligen anklaget, fordi hand kaldte sig Marcus Antonius til Fornavn, da hans Forældre havde nævnet ham Antonius-Maria; hvorom man haver den skionne Oration, hvilken hand udgav til sit Forsvar. Sandt er det, at vores Arild Hvitfeldt leed slet intet derfor, mig videndes, i hans levende Live. Men Spørsmaal, om hand havde vidst, hvad hans Navn skulde vederfares, nogle og 50. Aar efter

efter hans Død, om hand da ikke skulde været tilfreds, at have beholdet sit første Navn Arvid uforandret? Jeg vil forklare mig, og fortælle en Anecdote, som dog ikke meget fortiente at gøres publique, baade for sin Sletheds, saa og for andre Narfagers skyld. Det skeede i det Aar 1661. at Kong Friderich III. af Høylovligst Thukommelse, anbefalede en Commission til at igiennemsee Lov-Bogen, og giøre Begyndelsen til en nye Lov her i Riget: om hvilken Hans Majests. Befalning kand læses Sl. Stats-Raad Peder Resens Fortale til Erik Krabbes tydske Oversættelse af den Jydske Lov-Bog. Derudi blev Allernaadigst befalet, Begyndelsen at giøre med at opsætte en ordentlig og vel-funderet Rettergangs Proces og Form. Anno 1662. in Novembri, fik i Særdeleshed fire af Commissarierne, som vare, Hr. Niels Trolle, Otte Krag, Doct. Heinrich Ernst, og Licentiat Peder Lassen, en Kongelig Befalning af samme Indhold, som den førstbenævnte: og indgave disse fire deres Betænkning og Opsat, Anno 1663. den 26. Martii af dennem samtlige under-skreven. Denne Concept er derpaa bleven meddeelt til flere, i Copier, (thi og den jeg har seet, var en Copie,) for at fornemme deres Tanker herover. Paa samme Tiid var her en General-Fiscal, ved Navn Søren Kornerup, hand som kort Tiid derefter blev for en vis Sags skyld dømt fra sin Ære: Hans Anmerkninger over bemeldte fire Commissariers Betænkning ere endnu til paa et vist Sted, tillige med flere hans Papirer af heel liden Betydning. Hvor god Jurist hand har været, og hvor fyndige hans Critiquer ere udi disse Annotationer, kommer mig ikke til at domme om: og jeg kunde, naar saa skulde være, lade dennem alle passere for meget gode, undtagen een deriblant, jeg nu vil nævne. Denne betrefver det Ord Arilds Tiid. Hvor hand censurerer Commissarierne, og skriver Ord fra Ord saaledes: "Commissarierne bruger "stedse det Ord Arilds-Tiid, hvor de om gammel Lov eller Brug noget "formælder. Jeg finder det Ord Arilds-Tiid udi ingen Bøger eller "Skrifter, uden alleeneste udi de som ere trykte i og siden Arild Hvitfelds Tiid: Ellers befinder sig udi gamle Skrifter, i Steden for Arilds-Tiid, Alders Tiid, baade udi Jydske, Sielandiske og Skaanske Lov-bøger. Og efterdi at det Ord Arilds-Tiid ikke findes at være brugt, "førend Arild Hvitfelds Tiid, da synes at Arild haver derudi consereret sit eget Navn, og villet forbinde alle Lover, Privilegier og Høyheder til sin Alders Tiid, da Val-Regeringen udi Christiani IV. Mino-
 "ren-

“rennitet, fornemmelig ved Arilds Gliid og Verk, blev bragt paa det “høieste.” Dette skrev denne ublue Hylere og Calumniant, imod ald Sandhed, imod sin Samvittighed og bedre Vidende, og som en stor Ignorant i Kong Christiani IV. Minorennitets Historie; Ja dette bluedes hand ikke ved at skrive til en stor Konge, som læsde hver Dag Bibelen, hvori der staaer Arilds-Tiid, udi alle de Versioner, som da vare trykte, i de høypriseligste Kongers, Christiani III., Friderici II. og Christiani IV. Tider, ja udi Kirke-Ordinansen, som er trykt Aar 1537. længe førend Arild Hvitfeld blev fød til Verden. Ikke at tale om, hvor aabenbare usandfærdigt det er, hvad hand siger om de Tydske og Skaanske Lov-Bøger, dem hand dog selv havde læst, eftersom ingen anden Lov-Bøger vare til i hans Tiid, og hvilke samme ere jo endnu i alles Hænder, saa vel trykte, som gamle skrevne Exemplarier; item mange tusinde gamle Breve og Skrifter fra nogle hundrede Aar af, med Arilds-Tiid ibenævnt. Men eftersom Kongen har vel enten aldrig læst, eller og plat foragtet bemeldte onde Menniskes Skrift, saa er Mennisket og bleven urevset og upaamindet om denne sin Ondskab. Hvorfore hand siden, efter Høystbemeldte Konges Afgang, haver til Høylovlig Jhukommelse Kong Christian V., for at trygle sig igien ind i nogen Tieneste, indgivet en i Tydsk forfattet Specification, paa hvad Skrifter hand havde i Hans Majests. Hr. Faders Tiid som en troe Tjener og Undersaat forfærdiget, og deriblant indført dette: “No. 20. “Habe ich Ihrer Majest. allerunterthänigst demonstriret, daß nicht “das Wort von Arilds Zeit, sondern von Alters Zeit, gebräuchet “werden muß, nachdem in Arild Hvitfelds Zeiten alles dasjenige, so
 “Der Königl. Souverainitet zuwider gewesen, zu einer bösen
 “Maturitet gebracht ist worden.”

